

EL TREBALL DE LA PEDRA A VALLIRANA

articles

FRANCESC OLLÉ DORCA*

AMICS DE VALLIRANA

Introducció

Una de les activitats econòmiques més característiques de Vallirana ha estat i és la del treball de la pedra. El mineral d'aquest municipi de l'oest del Baix Llobregat és majoritàriament calcari. Geològicament, Vallirana pertany a un extrem de la serra d'Ordal i se situa al vessant interior del massís del Garraf. Aquesta situació li dona una característica física que consisteix en abundància de fissures i pedregams. Això fa que el paisatge estigui construït per una topografia abrupta, rica en cingleres, terrenys costeruts i torrenteres.

De les seves pedreres s'han extret i s'extreuen hectòmetres cúbics de mineral que han canviat el perfil de les muntanyes del municipi. Les característiques geològiques d'aquest terreny, les roques del qual estan compostes majoritàriament de carbonat de calci, l'han fet, des de molt enrere, apte per a la producció de diferents tipus de calç, de guix i de varietats de ciments fins a arribar a l'actual "portland". També, en l'actualitat, el fan apte per a l'exportació de nombrosos camions de pedres que diàriament transiten pel carrer Major.

El terme municipal disposa actualment d'una zona extractiva molt extensa amb tres pedreres contigües situades entre

la zona de les Bassioles i el Mas de les Fonts. Anteriorment, però, nombroses pedreres, forns de calç i mines donaven feina a molts treballadors, tant autòctons com als primers immigrants.

Era habitual la presència de petites pedreres al costat de forns de calç. Aquests forns estaven situats a la zona de la Vall d'Arús, a les Casetes i pels voltants del Lledoner bàsicament.

Les pedreres actuals són el darrer exponent de l'activitat de la pedra a Vallirana. Visualment, les extraccions de la zona del Lledoner, al terme municipal de Cervelló, també impacten molt, vistes des de la carretera nacional.

Aquestes activitats, juntament amb la vinya, han estat les més tradicionals de l'economia valliranenca.

La calç

Aquest conglomerat va ser el material essencial de les construccions i d'altres usos des de l'antigor, atès que ja era utilitzat per les civilitzacions mediterrànies fa 3.000 anys, a més de les dinasties xineses i l'antic Egipte. Tot i que es desconeix exactament el primer moment de la seva utilització com a material de construcció, aquest fet s'atribueix als grecs.

Aquell producte ancestral era el que ara anomenem la "calç de llenya", basat en la cocció de la pedra calcària per l'acció directa del foc. Ja al segle XIX va estar acompanyada per una altra varietat, la "calç hidràulica", i pel ciment natural.

La calç és l'element essencial en l'anomenat morter de calç, juntament amb la sorra i l'aigua, i es considera el lligant més antic després del guix.

Va ser indispensable fins que fou substituïda pel ciment

* **Francesc Ollé Dorca.** (Vallirana, 1951) Llicenciat en Educació Física i Esports, ATS-diplomat en Infermeria i màster en Direcció i Gestió Esportiva. Professionalment s'ha dedicat a tasques de docència i al camp de la gestió i de l'administració pública municipal. És funcionari de l'Ajuntament de Vallirana des de 1976.

Ha publicat, l'any 2002, *L'esport a Vallirana. Una història del segle XX*; el 2004, *Club Natació Vallirana 1954-2004. 50 anys d'història*; el 2007, *La Vallirana del segle XX. Imatges i memòria*, el 2008, *TV Vallirana, 25 anys de comunicació local*, a més de col·laborar en diverses publicacions.

És membre de l'associació Amics de Vallirana i del Centre d'Estudis Comarcals del Baix Llobregat.

Forn de calç de llenya a la zona del Lledoner.

(des del segle XIX, però sobretot després de la Guerra Civil) ja que va ser el conglomerat més eficaç emprat per unir materials i protegir superfícies. És un conglomerat hidràulic utilitzat bàsicament per fer morter per a la construcció de les parets, unint les pedres o peces de ceràmica. Es caracteritza per la seva plasticitat més que per la duresa i resistència.

Aquella calç de llenya es presentava en forma de terrosos de pedra blanca que, un cop dissolts en aigua, desprenen calor. A més de servir per fer-ne morter, també s'utilitzava per arrebossar les façanes i emblanquinar les cases. Servia, a més, per impermeabilitzar les cisternes i els safarejos. També tenia un ús decoratiu, industrial i agrícola, per ensulfatar les plantes contra les plagues, adobar les pells, desinfectar l'aigua, per estucar, emblanquinar... Era norma en temps de malalties i pestes enterrar els animals en sots coberts de calç per evitar la propagació de la malaltia. Combinat amb la proporció justa d'antracita servia per fer carbur.

De la mateixa manera que amb el foc s'obtenen metalls fonent els minerals, es va comprovar com en coure roques calcàries (CO_3Ca) s'obtenia un producte blanc, sòlid i pastós que s'anomena calç viva (CaO). La calç viva se submergeix en aigua fins a la completa hidratació ($(\text{OH})_2\text{Ca}$) i s'obté la calç apagada, anomenada també calç morta o calç amarada.

La calç apagada forma una pasta que a través del CO_2 de l'atmosfera tornar a formar el carbonat originari, establint tot un cicle complet. El gran avantatge d'aquest conglomerat sobre l'argila és que no perd les propietats en presència d'aigua. $(\text{OH})_2\text{Ca} + \text{CO}_2 = \text{CO}_3\text{Ca} + \text{H}_2\text{O}$

El forn de calç de llenya

La producció es feia en forns de pedra de planta circular i secció normalment cònica, sovint excavats en un pendent per, d'aquesta manera, tenir ja una paret feta. Les seves dimensions eren variades però era normal que tinguessin uns tres metres d'alçada per 2,50 de diàmetre i un de fondària.

A continuació es bastia el forn, o se n'aprofitava un de ja fet. S'havia de buscar un marge, amb una altura en relació directa a la grandària que se li volia donar al forn. Tot el conjunt era soterrat a l'interior del marge excepte la part frontal, on hi havia la boca del forn. La part superior sobresortia una mica per dalt del nivell del pis del marge. Les parets del forn eren de mamposteria. A la part inferior i per sota del nivell de la base del marge, s'obria un clot anomenat l'olla del forn, o cul de l'olla. Consistia en una mena de caldera excavada, de base rodona amb repeus o vorells pels costats, a major altura que el cul de l'olla que era on es recolzaven les pedres. Aquestes es disposaven a partir del vorell tot pujant-hi i fent una mena de volta amb la qual restava recoberta tota l'olla.

Per comunicar el forn amb l'exterior es construïa la boca, espècie de finestra que s'obria per sota del nivell de la base del marge i a l'altura del vorell de l'olla, sobre la paret de la volta. Les dimensions eren les necessàries perquè una persona pogués ser-hi alimentant de llenya l'olla. Convenia anar tapant tots els badalls que quedaven entre les pedres amb telles o pilots de fang.

Té diverses parts: la plaça del davant on s'acumulava la llenya, sempre amb reserva, ja que un cop engegat no es

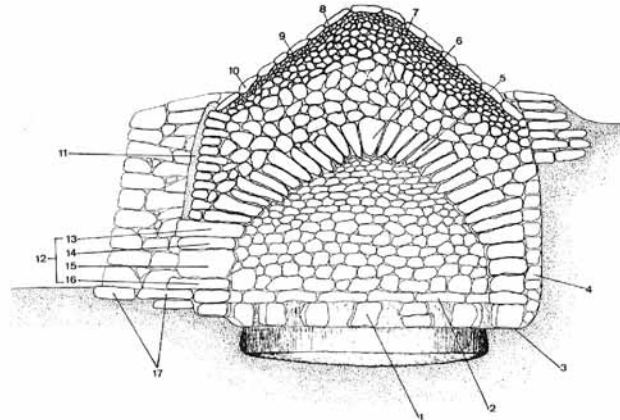
SECCIÓ D'UN FORN

Forn discontinu o intermitent en la seva variant de forn efímer fet al camp

En la part inferior, la caldera i el cendrer (1. piló; 2. travessera; 3. relleixó; 4. conducte de tiratge).

A dalt, la càrrega i el caramull (5. lloses de la volta; 6. clau de la volta; 7. pedres de cabàs; 8. mitjancer gros; 9. reble; 10. lloses del caramull)

1. a l'esquerra. La porta del forn (11. entrepit; 12. boca; 13. pedres de l'arc; 14. llindar; 15 galtera; 16 sotana; 17. lloses de l'accés).

podia parar; el rafal que hi havia a la paret del forn per protegir-se de la pluja; la volta d'entrada; i a dins, l'olla on anaven a parar les cendres de la combustió i el forn. Al davant s'hi feia una paret i s'hi deixaven dos forats, un a baix per a l'entrada de l'aire i un de més alt que s'anomenava la portella, per on s'entrava la llenya. Es pot veure en el mateix conjunt, però al costat, la barraca on dormien els treballadors.

No tots els forns eren iguals. Amb el pas del temps, la seva construcció va anar evolucionant amb diversos tipus de forns. Els més senzills eren de terra. Altres ja estaven arrebossats amb morter de calç i els més treballats amb pedra de sauló que, amb la calor, es vitrificava i adquiria l'aspecte lliscós i brillant que podem veure actualment. Els de terra, amb l'acció de la calor, guanyaven espai al voltant, que era ocupat pel recobriments amb pedra de sauló. Els darrers ja eren de formigó i alimentats per pneumàtics, que van substituir la llenya.

El procés de fabricació de la calç de llenya

Primer de tot, es necessitava una gran quantitat de llenya, que s'obtenia desembrossant el bosc. Per això abans no hi havia tants incendis. Amb la llenya obtinguda es feien feixos coneguts amb el nom de "fogots". En un fornada es podien cremar de 700 a 1.800 feixos de llenya, de 30 a 40 kg cada un, per obtenir més de 20 tones de calç. Per coure la pedra es necessitava flama. La llenya normalment era d'argelaga, coscolls i altres arbusts. A més, les branques de pi es feien servir per als forns de pa i els troncs per fer pasta de paper.

El pas següent era la pesada feina d'arrencar la pedra amb pics i malls. Després es transportava la pedra i els fogots amb els carros fins al lloc on el forn estava situat. La pedra que es triava era la calcària blanca. Després d'extreta la pedra, s'estellava amb un mall procurant que quedés reduïda a telles menudes.

S'omplia de llenya prima l'olla, es feia una volta de pedra, s'acabava d'omplir el forn amb traves i melons (pedra mitjana i grossa). La pedra calcària s'introduïa al forn de forma circular i per capes, en funció de les seves dimensions, les més grosses a la base i les més menudes a la part superior. A sobre s'hi posava en forma de con l'anomenat curull, pedra de rascle, grava sense terra.

Una vegada complit tot això s'encenia el forn. Per la portella, amb una forca de ferro molt llarga, s'entraven els feixos a dintre, amb una tècnica d'anar-los situant de manera que tot el forn cremés homogèniament, cosa que es veia amb el resplendor vermell encès. Quan començava l'encesa, ja no es podia parar fins que el mestre calcinaire deia que la pedra era ben cuita. Així, primer es feia una cuita que servia per temperar la pedra i durava quasi tres dies, mentre s'hi tirava llenya contínuament.

Quan el forn ja era calent i semblava que anava a ofegar-se, calia fugir uns quants metres enrere perquè era el senyal que anava a encendre's de veres i feia una gran flamarada que sortia per la boca del forn. Després, calia tirar a dins la major quantitat de llenya possible sense parar.

Durant aquest procés, un equip de quatre persones es tornava en la vigília del forn, tant de dia com de nit, veïllant i

carregant llenya. Al final de tres o quatre dies més, calia netejar l'olla, que era plena de tota classe de cendres. Després continuava cremant durant uns quatre dies fins a acabar la cuita. El mètode per saber si ja era finalitzada es basava en el fum que treia el forn; també pel color de la pedra, blanca si encara estava crua, daurada si ja estava cuita. Mentre tirava fum negre, calia continuar cremant. Quan sortia el fum blanc ja es podia parar el foc. Llavors es tapava la boca perquè, si hi entrava l'aire, la pedra es podia desfer.

Un forn de la capacitat abans esmentada trigava de vuit a deu dies amb les nits corresponents. Quan una part del forn era cuita i els entesos deien que ja era al seu punt, segellaven la boca i la part superior (o curull) amb pedres i fang, o amb calç amarada durant quatre o cinc dies més per dirigir el foc a on calia.

Després es deixava refredar el forn durant quatre o cinc dies més. Passat aquest temps ja era a punt per desenforar. Es desmuntava començant per la pedra morta.

Per comprovar si la pedra era cuita es travessava amb unes barres de ferro; si passava, ja era feta. Després s'obria per baix i la calç s'anava carregant amb cabasses als carros o camions per al seu transport. N'hi havia de diferents qualitats segons procedís de baix, del mig o de dalt. Aquesta calç de llenya es presentava en forma de terrossos de pedra blanca que, un cop dissolts en aigua, desprenen calor.

La calç es llençava a una bassa en sec on, més tard, s'amarava amb aigua suficient com perquè la pedra es desfés i es convertís en una espècie de brou. Aquesta calç era l'emprada per a la construcció. Finalment, llevaven la pedra viva. Aquesta operació s'havia de fer en el dia procurant que el producte no s'airegés massa ni directament. Aquesta calç servia per emblanquinar.

Al final es buidava l'olla d'on sortia un carbó molt fi, el carbonet, molt apreciat per als brasers. Més tard la llenya va ser substituïda pels pneumàtics gastats de tractors, camions i cotxes que donaven molta calor i era una manera de reutilitzar-los.

El procés químic era el següent: la pedra calcària, composta essencialment de carbonat de calci (CaCO_3), a una temperatura entre 800 i 1.000 graus, alliberava l'anhidrid carbònic i passava a òxid de calci (CaO).

$\text{CaCO}_3 \text{ a } 900^\circ = \text{CO}_2 + \text{CaO}$ (Calç viva o aèria) – calor

El pas següent era fer la calç apagada.

$\text{CaO} + \text{H}_2\text{O} = \text{Ca(OH)}_2 + \text{calor}$

Amb el pas dels anys es produeix el procés invers o recarbonatció, tornant a les característiques de duresa del material original que era el de roca calcària.

$\text{Ca(OH)}_2 + \text{CO}_2 = \text{H}_2\text{O} + \text{CaCO}_3$

Ara, la calç ja es fa en forns totalment automatitzats, i el procés continuat ha canviat totalment aquestes instal·lacions.

D'aquesta antiga activitat, tan estesa a les nostres muntanyes, solament en resta el mut testimoni d'aquells forns que, en l'actualitat, estan mig enrunats i tapats per la vegetació. La importància que la producció de calç de llenya va tenir ho demostra l'existència d'aquests nombrosos forns.

A la zona de la Vall d'Arús i pels voltants del Lledoner se'n poden veure. El conegut com el del Salt del Bou, parcialment recuperat, permet un recorregut dissenyat per mostrar exemples del treball de la pedra.

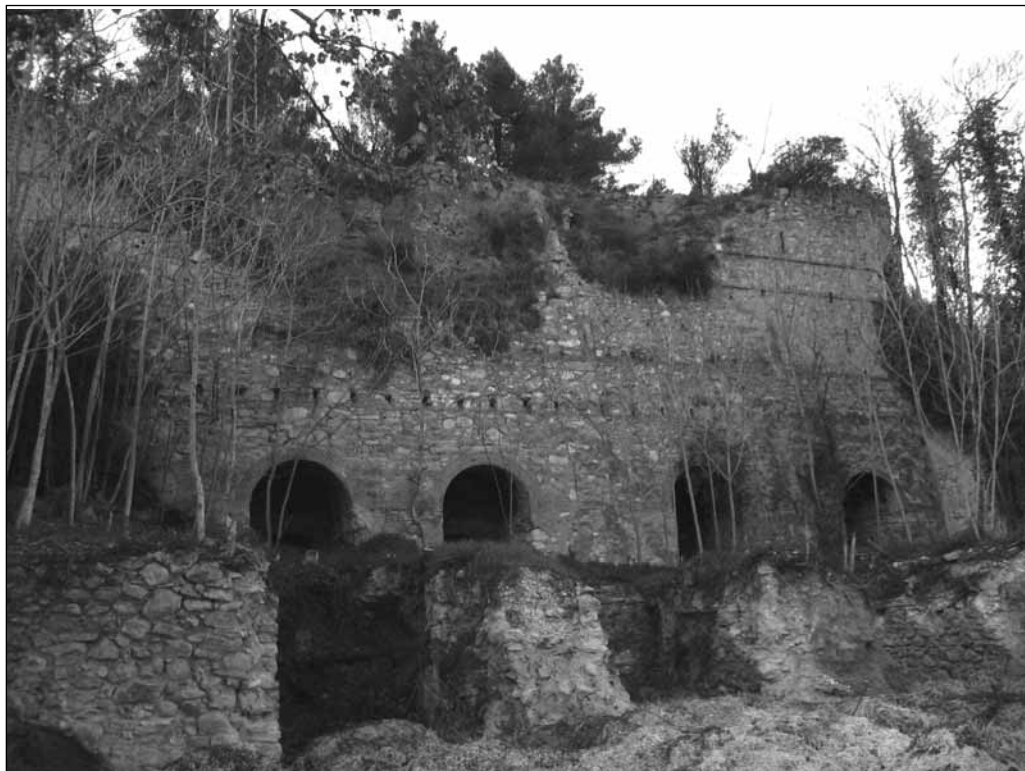
La producció no era continuada, ja que es feia una fornada cada vegada que hi havia demanda i els treballadors, per tant, tenien altres oficis.

La calç hidràulica

La calç de llenya, que darrerament es feia servir gairebé només per estucar, va acabar la seva llarga vida a la segona meitat del segle XX i va anar sent substituïda per la calç hidràulica. Tot i això, en més d'un segle van coexistir tots dos productes. Les causes d'aquest canvi van ser diverses. Primerament, per la manca de persones disposades a fer la feixuga feina de netejar els boscos i fer feixos de llenya per als forns (se'n necessitaven molts), tot i que darrerament ja es gastaven pneumàtics i els forns eren de formigó. D'altra banda, l'augment de la demanda, especialment per a la construcció, feia necessari un procediment més rendible i amb millors condicions de producció i millors comunicacions.

Així van començar a proliferar nous forns amb un procés ja preindustrial, a prop de la carretera i al costat de pedreres més grans. Eren instal·lacions més duradores i grans que produïen la calç hidràulica. Normalment eren bateries de més d'un forn en forma de cilindre, alimentats per dalt amb pedra matxucada i carbó que cremava constantment.

Quan la pedra calcària era cuita, es retirava per sota bellugant les barnilles o barres de ferro que, a manera de graella, aguantaven la pedra per deixar-la caure. Posteriorment es passava a la matxucadora, d'on sortia un granulats per, posteriorment, anar al molí i sortir-ne la calç

Forns de Les Casetes

en textura de pols per ser ensacada i transportada. Era barrejada amb sorra i aigua per fer morter de calç per ser gastada, especialment per fer teulades.

Els forns de calç hidràulica de Vallirana es poden veure encara a la zona de les Casetes Muntaner, ben a prop de la carretera nacional. Concretament les fàbriques de can Garcia, can Manau i els forns del davant de la planta d'àrids, al costat de la gasolinera.

La fàbrica de can Garcia es va fundar l'any 1893 i va deixar l'activitat el 1969. S'hi feia aquesta calç i també ciment *lent* i disposaven de matxucadora pròpia. Encara se'n conserven part de les instal·lacions i ara és propietat municipal. La seva pedrera era la d'abans de la masia de can Jep, un lloc on es pot veure que se'n va ensorrar una part.

El ciment *lent* feia la funció que més tard va fer el *portland*.

El guix

Aquest producte parteix del mineral compost majoritàriament per sulfat de calci dihidratat, de menys duresa que la pedra de calç. La cocció de la pedra de guix tenia una durada molt inferior a la de la calç, ja que es feia en uns dos dies a una temperatura també molt inferior, uns 200°C.

La pedra anomenada alabastre, més blanca i tova, segons la seva puresa en argiles, servia per fer-ne guix blanc, per cobrir els envans interiors igual com es fa ara, o bé guix negre, més fosc que l'anterior i que feia la funció del ciment *ràpid* en espais interiors; actualment gairebé no s'utilitza. El guix, amb la humitat, es torna a hidratar una vegada sec i fa que no sigui apte per a exteriors.

El guix a Vallirana es fabricava a la zona de Campderrós, just on ara hi ha el restaurant. La planta estava formada segons l'esquema clàssic, amb els forns, la matxucadora i el molí.

Pel que fa les mines d'extracció de pedra de guix, es pot observar encara la de la cova de Can Bogunyà. Hi havia l'altre jaciment a la cova que està entre el Mirador i Can Rovira, actual seu de la companyia d'aigües. Aquestes coves, més tard, van fer la funció de polvorins. Una altra mina de guix era la que hi havia a l'actual Av. Selva Negra, davant del mercat, on ara hi ha cases.

A la zona de la Vall d'Arús es pot veure un forn de guix en bon estat, just davant la cova d'on es treia la pedra. Eren de forma cilíndrica i fet ja de totxo. A la base s'observen perfectament les quatre boques. Aquests elements també són a l'itinerari abans esmentat que mostra el treball de la pedra.

El guix es considera el lligant més antic en totes les civilitzacions i, per tant, previ a la calç.

Forn de guix de Can Bogunyà.

La fàbrica de ciment *portland*

La fàbrica de ciment de Vallirana va estar ubicada al Polígon Industrial. La masia de Can Prunera ha estat testimoni de la història recent de l'antiga heretat i va veure, a principi dels anys seixanta, com s'anava conformant aquest conjunt d'edificis que, en una superfície de 56 hectàrees, va formar aquesta petita ciutat industrial.

La Compañía Catalana de Cementos Portland SA va construir-la, l'any 1962, per començar a produir ciment el 1964 i despatxar-lo amb el nom comercial de "Portlanca" a principis de 1965. La pedrera i la muntanya com a teló de fons va donar pas a elements com el molí, els tres forns verticals, les oficines, l'ensacadora, els cilindres de les sitges d'uns 50 m d'alçada, els vials i els espais auxiliars.

En ple *desarrollismo*, tenia una capacitat de producció inicial de 250.000 tones anuals, que es dispensaven en sacs de 50 kg. Va ser la primera aportació de la indústria del ciment al *Plan de Desarrollo Económico y Social* creat aquell mateix any 1962, del qual era comissari el català Laureano López Rodó. Era en el nou govern de tecnòcrates del règim.

Aquest fet, propi de la industrialització de l'època, va transformar no només l'entorn de Can Prunera, sinó també la

geografia humana de Vallirana. La immigració des d'altres zones de l'Estat espanyol, especialment de la província de Jaén, es va accelerar en progressió geomètrica.

Aquella indústria va donar lloc a més de dues-centes ocupacions. Va acollir també altres empreses auxiliars de muntatge i d'instal·lacions, i va representar un fort impacte econòmic en empreses d'altres branques, especialment del sector terciari.

Altres conseqüències van ser el del preu dels habitatges i dels lloguers. Aquests van experimentar una creixuda sobtada. Una família d'antics estiuejants va comentar que amb el que pagaven de lloguer anual per un pis del carrer Major, després no podien pagar ni el lloguer d'un mes, a causa de la implantació d'aquesta indústria.

Aquest és un detall indicador de com Vallirana es va anar transformant, en aquells anys, de poble d'estiueig en una comunitat més equilibrada pel que fa a la tipologia dels seus residents.

Al voltant d'aquella fàbrica es va anar vertebrant la zona industrial actual, amb la implantació d'altres activitats industrials.

A tot això, una dada demogràfica. Els habitants de Vallirana

Pedrera i fàbrica de La Catalana a l'any 1974.

l'any 1960 eren 1.635 i l'any 1970 ja eren 2.632, segons dades de l'Institut d'Estadística de Catalunya. És a dir que, en una dècada, l'augment percentual de la població va ser del 61%, fet que cal imputar en bona part a l'efecte d'aquests llocs de treball.

Però com que les coses mai no són gratuïtes, va aparèixer el problema ambiental que va posar en entredit la bonança social d'aquella nova economia industrial. En uns anys en què la consciència mediambiental no era la que és en aquest moment, va sortir a escena la pol·lució i la contaminació atmosfèrica que causava la pols que sortia de les xemeneies dels forns que vomitaven partícules dia i nit. Partícules de ciment que, després d'estar en suspensió en l'aire, acabaven sedimentant pertot arreu.

Així, les teulades vermelles es van tornar grises, i els pins van perdre el verd intens que els era propi. Els alvèols pulmonars d'alguns veïns també se'n van ressentir. El poble, que en bona part tenia un ús de segona residència, va quedar qüestionat i va entrar en conflicte aquest urbanisme amb aquella problemàtica ambiental.

En aquells anys el problema específic de Vallirana va ser

aquest i les discussions, protestes i queixes en l'àmbit del poble estaven centrades en aquesta qüestió i les possibles alternatives, com eren els filtres de sortida que s'apuntaven com una possible solució. Eren uns temps en què els temes del medi ambient començaven a fer-se un lloc en la consciència de les persones i les institucions.

La propietat de la fàbrica va canviar i va passar a ser-ne titular l'empresa RUMASA l'any 1982. Just en aquell moment aquesta empresa va ser expropiada, com les altres propietats del holding de José M. Ruiz Mateos, per l'aleshores nou govern socialista, amb el consegüent canvi de propietari i de direcció. Van ser els fabricants catalans de ciment els que, units, la van comprar a l'Estat. Però el motiu de la compra no va ser per reactivar-la sinó per tancar-la i així potenciar les altres.

Entre uns i altres problemes, la producció de ciment s'aturà de manera definitiva l'any 1985, per a satisfacció d'uns i preocupació d'altres. La pedrera, però, va ser adquirida per Ciments Molins, que és qui l'explota en l'actualitat.

A continuació va venir una etapa d'abandonament, mentre creixien altres indústries al seu voltant i s'anava configurant

---

d'una o altra manera l'actual zona industrial. Aquest abandó ha durat fins aquests dies en què uns nous propietaris han decidit enderrocar-la per donar altres usos als revalorats solars d'ubicació, mentre que la pedrera del darrere segueix sent explotada per altres empreses.

articles

Enmig d'aquella deixadesa, l'exòtic lloc de la *Katalana* va ser l'àmbit d'acollida d'una festa *rave* que es va anomenar "*High voltage crew*" el dia 12 de gener de 2002. Aquestes eren unes concentracions multitudinàries de gent bàsicament jove, convocades per la xarxa d'Internet i caracteritzades per la llarga durada.

El dia 20 de novembre de 2004, els antics treballadors de la Catalana es van reunir a la dantesca tramoia del que quedava de la fàbrica per fer-hi un darrer acte de record i memòria. Altres actes en aquell mateix dia van representar la cloenda humana d'aquest capítol de la història recent de Vallirana. Un conjunt de fotos i documents van il·lustrar la memòria d'aquells treballadors i de tots els ciutadans encuriosits pel tema.

Enrere havien quedat vint anys de producció i pol·lució i gairebé vint més d'abandonament. L'octubre de 2004 van començar els treballs d'enderroc amb aquesta imatge que recorda l'escenari d'una obra de teatre de l'absurd. Coincideix aquest fi de capítol amb un moment de màxima producció de ciment i d'una explotació al límit de les pedreres de Vallirana com a resposta de la gran demanda basada en l'augment d'obra pública i privada.

Les pedreres

Entre aquelles pedreres que ja no hi són, però en el lloc de les quals encara es pot endevinar l'activitat passada, ens hem de referir a la de Campderrós, que va ser la primera de Ciments Molins. D'aquí es baixava la pedra a la fàbrica del costat de la masia on també hi havia la guixera.

La de Can Rovira, al camí vell del Mas de les Fonts, era explotada pels mateixos propietaris. A causa de la Guerra Civil va deixar de funcionar i ja no es va reobrir. Aquí també es treia pedra per a foneria, possiblement de ferro.

Damunt de la font de l'Avi i Parc dels Ocells, hi havia la de l'empresa Fill de Fernando Roca, que tenia la fàbrica a Quatre Camins i que disposava de vagonetes per al transport. Una altra era la del Lledoner, al terme de Cervelló, prop del Coll Verdaguer, on darrerament es fa el concurs de tir al plat de la Festa Major.

Ciments Molins va utilitzar la pedrera de la Creu d'Ordal per a la seva fàbrica de Quatre Camins, però acabada la

guerra, amb els ponts enderrocats, va gastar la de Penya Blanca, al final del camí del Ginestar, fins al 1949.

A la finca del Mas de les Fonts, al torrent de sota la font del Salt del Bou, hi havia una de les primeres pedreres amb forn. Al carrer del Setí d'aquesta urbanització, encara s'endevina la que va ser explotada inicialment per F. Roca i més tard per l'empresa de Joan Farreras i, en fer-se els carrers, el forn va passar al principi del Pla d'Ardenya.

Cal anomenar també la pedrera de prop de cal Beco, de la qual s'extreia pedra de marbre, i les mines de plom de Campderrós. Ambdues explotacions van tenir una vida curta per la poca rendibilitat que tenien.

La següent utilització de la pedra de Vallirana ja va ser per fabricar ciment portland i àrids classificats. Són les pedreres de grans dimensions de la zona extractiva actual. Tocant al pla d'Ardenya trobem la que inicialment era de l'empresa Sanson i que, més tard, va passar a ser de Valenciana de Cementos i que ara és de Cemex. Al costat hi ha la pedrera que era de la fàbrica La Catalana i que ara explota Ciments Molins, juntament amb la de La Fou, que pren el nom del paratge inicial. La posada en marxa de la pedrera de La Fou, l'any 1953, va significar la parada, a poc a poc, de la resta de pedreres. Es va aturar també la de la Creu d'Ordal, al terme de Cervelló. La Fou va quedar com l'única de Ciments Molins a Vallirana.

A l'altre costat i prop del polígon industrial i de les Bassioles, hi ha la tercera pedrera d'aquesta zona que, amb el nom de La Foj, va ser oberta l'any 1971 i és explotada per aquesta família, que n'és a la vegada la propietària. Convé destacar l'indret anomenat la Sabinosa, a la banda de Begues, que té una part de pedrera i una altra de paratge natural de gran valor.

Aquesta indústria ha desenvolupat una altra activitat a Vallirana: el transport. Si bé en principi eren els carros de trabuc els que traguaven les pedres, més tard van donar pas als primers camions.

Finalment

Si considerem que actualment estem instal·lats en l'era de la globalització econòmica, hem de convenir que l'activitat productiva dels pobles i comarques no està necessàriament lligada a l'entorn ni als recursos naturals, sinó que el desenvolupament econòmic pot ser independent de les característiques del territori.

Aquesta visió de l'activitat de l'extracció i del treball de la pedra a Vallirana pot ser un paradigma del cas contrari. Ha

Pedrera actualment en explotació.

estat i és un cas d'explotació dels recursos propis i naturals de la zona. Continua planant sobre les consciències la qüestió mediambiental d'explotar la natura en benefici dels que es troben a distància o conservar-la per al bé dels que hi estan en contacte. Aquests plantejaments condicionen les formes de desenvolupament econòmic.

En el cas de Vallirana, aquesta activitat econòmica ha estat passat i és present. Cal afegir l'impacte sobre la qualitat de vida de la població del trànsit de camions que circula pel carrer Major provinent de les pedreres de Vallirana i Cervelló i que s'anul·larà amb la variant de la carretera nacional 340, tot i que quedaran les mossegades marrons al verd de les muntanyes, a l'espera del repoblament vegetal dels talussos de les pedreres ja amortitzades.

En qualsevol cas, han de quedar, per a la identitat local, mostres d'aquell passat amb la recuperació i conservació d'elements patrimonials d'aquell treball de la pedra que mostrin el passat com a riquesa col·lectiva actual.

Bibliografia

- Butlletí informatiu Ardenya*. Centre excursionista de Vallirana, núm. 18 (2003).
La producció de calç, ahir. Col·legi Oficial d'Aparelladors i Arquitectes Tècnics de Barcelona, 1987.
La Vallirana del segle XX. Imatges i memòria. Associació Amics de Vallirana, 2007.